

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK-QURILISH INSTITUTI

NamMQI
O'quv-uskubiy boshqarma
№ 258
«3» 07 2024 y.

YO'L HARAKATI QOIDALARI VA HARAKAT XAVFSIZLIGI ASOSLARI
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 1000 000 - Xizmatlar

Ta'lim sohasi: 1040 000 – Transport xizmatlari

Ta'lim yo'nalishi: 60713200- Transportda tashishni tashkil etish va boshqarish (Avtomobil transporti)

Namangan 2024

Fan/modul kodi YXQHXA2406	O'quv yili 2024-2025	Semestr 4	ECTS-kreditlar 6
Fan/modul kodi Tanlov	Ta'lim tili O'zbek	Haftadagi dars soatlari 6	
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlar (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1 Yo'l harakati qoidalarini va harakat xavfsizligi asoslari	Jami 90 30 m, 60 a	90	180

I. Fanining maqsad va vazifalari

Fanni o'qitishdan maqsad – "Yo'l harakati qoidalarini va harakat xavfsizligi asoslari" (YHQ va HXA) fanini o'qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo'l harakati ishtirokchisi sifatida YHQ o'rganish, yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash bo'yicha bilimlar berishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalar bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi.

-YTHni va piyodalar ishtirokidagi YTH ni hamda ularning sabablarini;

-yo'l harakatini asosiy tavsiflarini bilishi;

-inson omili (piyodalar, haydovchilar) bo'yicha sodir etilayotgan yo'l-transport hodisalarini kelib chiqish sabablarini to'g'risida nazariy bilimga ega bo'lishi;

-yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi qonunlarni bilishi va uni amalda qo'llay olishi;

-piyodalarning xavfsiz harakatlanishini ta'minlash;

-yo'l harakati qoidalarini turli yo'l sharoitlarida qo'llash ko'nikmalariga ega bo'lishi.

Ushbu fan ma'ruza, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari hamda fan mavzularini mustaqil ishi kabi o'qitish turlaridan iborat.

Fanni o'qitish jarayonida zamonaviy yangi pedagogik texnologiyalar, yo'l-transport hodisalarini sodir bo'lish sabablari, ularni oldini olishda chet el tajribalarini o'rganish, Respublikamizda sodir bo'lgan yo'l-transport hodisalarini statistikasini o'rganish, animatsiyali darslik va o'quv qo'llanmalaridan foydalanish ko'zda tutilgan.

Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1- Kiritish. Umumiy qoidalar. Asosiy tushuncha va atamalar.

O'zbekiston Respublikasida avtomobilsozlikning rivojlanish tarixi va istiqbollari. Harakat intensivligi. Yo'l harakat hodisalari va ularning sabablari.

O'z.R hududida xarakatlanishning umumiy qoidalarini. Harakat tartibi va yo'l xarakati xavfsizligini ta'minlash talablari.

2-mavzu. Haydovchilarning umumiy majburiyatlari, YTX sodir etgan Haydovchilarning vazifalari, haydovchi, piyoda va yo'lovchilarning vazifalari.

Qoidalarining umumiy strukturasi. Haydovchining yo'lga chiqishdan oldingi vazifalari. Transport vositalarini boshqa shaxslarga berish tartibi.

YTX sodir etgan Haydovchilarning vazifalari, haydovchi, piyoda va yo'lovchilarning vazifalari.

3-mavzu. Transport vositalarining to'xtashi va to'xtab turishi. Quvib o'tish. Quvib o'tishda xaydovchining vazifalari.

To'xtash va to'xtab turish tartibi, transport vositalarini to'xtab turish joylariga qo'yish uslubini. Quvib o'tish qoidalarini. Quvib o'tish ta'qiqlangan joylar. Quvib o'tishda xaydovchining vazifalari.

4-mavzu. Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi va imtiyoz belgilari.

Yo'l belgilarining xarakatni tartibga solishdagi asosiy vazifalari va tutgan o'rni. Belgilarni o'rnatilishiga qo'yiladigan talablar, takrorlanuvchi, mavsumiy va vaqtincha qo'yiladigan belgilar.

Ogohlantiruvchi belgilar, ularni o'rnatish qoidalarini, yo'lni ogohlantiruvchi belgi yaqinlashib kelayotgan haydovchining xatti-xarakati. Imtiyoz belgilarining o'rnatilishi va vazifasi. 2-modul: Maxsus transport turlarining tavsiflari.

5-mavzu. Ta'qiqlovchi va buyuruvchi belgilar. Axborot-ishora, belgilari.

Taqiqlovchi belgilarining o'rnatilish joyi, vazifalari va ta'sir oralig'i. Taqiqlovchi belgilar talablarini bajarish usullari. Buyuruvchi belgilarining vazifasi, ularning talablarini bajarish tartibi.

Axborot-ishora belgilari, o'rnatilishi, vazifasi va haydovchining vazifasi, belgilarining qo'llanishi. Qo'shimcha axborot belgilarining asosiy vazifalari. Transport vositalarining taniqlik belgilari.

6-mavzu. Servis, qo'shimcha axborot va taniqlik belgilari.

Servis belgilarining qo'llanishi. Qo'shimcha axborot belgilarining asosiy vazifalari. Transport vositalarining taniqlik belgilari.

7-mavzu. Yo'lning qatnov qismidagi chiziqlar va ularning tasviri. Yo'llarda harakatni tartibga solish. Svetafor va tartibga soluvchining ishoralari.

Yotiq va tik chiziqning xarakatni tartibga solishda bajaradigan asosiy vazifalari. Yotiq chiziqning turlari, ularning qo'llanishi, bu chiziqning rangi, o'lchamlari va haydovchining chiziq talabini bajarishdagi xatti xarakati. Tik chiziq turlari, qo'llanishi va vazifalari.

Yo'llarda xarakatni tartibga solish vositalari. Svetafor turlari, ularning yoritish chiroqlari yordamida bergan ishoralari talabi. Reversiv xarakat svetaforining

tasviri, belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun svetoforning ishlashi. Tartibga soluvchi DAN xodimining xarakatni tartibga soluvchi ishoralari.

8-mavzu. Chorrahalardan o'tish. Tartibga solingan va tartibga solinmagan chorraxalar.

Chorraxalarda xarakatlanishning umumiy qoidalari. Tramvay xaydovchilari imtiyozga ega bo'lgan holatlar. Tartibga solinadigan chorraxalar, svetofor va yo'l belgilarining birgalikda ishlashi. Tartibga solinmaydigan chorraxalar. Teng xuquqli bo'lmagan chorraxalarda xarakatlanish qoidalari. Asosiy yo'l yo'nalishini o'zgartirgan chorraxadan o'tish qoidalari, teng xuquqli chorraxalardan o'tishda xaydovchining o'ng qo'l qoidasiga amal qilishi.

9-mavzu. Piyodalar o'tish joylari. Temir yo'l kesishmasidan o'tish. Avtomagistrlarda, turar joy daxalari, tik nishablik va balanliklarda harakatlanish.

Piyodalar o'tish joylari. Xaydovchining tartibga solingan va solinmagan piyodalario'tish joylaridan, belgilangan yo'nalishli transport vositalari to'xtash joylarida harakatlanish tartibi. Temir yo'l kesishmalari turlari. Temir yo'l kesishmasida majburiy to'xtagan xaydovchining vazifalari, temir yo'l kesishmasidagi taqiqlar.

10-mavzu. Avtomagistrlarda, turar joy daxalari, tik nishablik va balanliklarda harakatlanish.

Avtomagistraldagi taqiqlar. Xaydovchining avtomagistralda majburiy to'xtagandagi vazifasi. Turar joy daxalari, tik nishablik va balanliklarda harakatlanish qoidalari.

11-mavzu. Tashqi yoritish asboblariidan foydalanish, mexanik transport vositalarini shatakka olish. Odam tashish, yuk tashish.

Tashqi yoritish asboblariidan foydalanish, uzoqni va yaqinni yorituvchi fara chiroqlaridan foydalanish tartibi. Mexanik transport vositalarini shatakka olish. Rul boshqarmasi, tormoz tizimi ishdan chiqqanda shatakka olish tartibi.

Odam tashish, yuk tashishda qo'shimcha havsiz harakatlanish talablari.

12-ma'ruza. Transport vositasidan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Transport vositalarining texnik holati va jihozlari. Transport vositasidan tormoz, rul boshqarmasi, dvigatel, oyna tozalagich va boshqa jihozlardagi nosozliklar tufayli foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

13-mavzu. Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.

Transport vositalarini boshqarishni o'rganish. Odam tashish, velosiped va aravalar harakatlanishi, hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar.

«A-X-Y-P-M» tizimi. «A-X-Y-P-M» tizimining o'zaro bog'liqligi. O'zbekiston Respublikasida avtomobillashtrish va yo'l tarmog'ini o'sish ko'rsatkichlari.

14-mavzu. YTH va ularning ko'rsatkichlari. Avtomobilni xavfsiz boshqarishda asosiy omillar: konstruktiv elementlari, haydovchining holati, yo'l va ob-xavo sharoitlari.

Yo'l-transport hodisalari va ularning turlari. YTHni xisobga olish. YTH kartochkasi. Yo'l-transport hodisalarning tahlili. YTHdan keladigan iqtisodiy zarar.

Avtomobil turg'unligi va boshqaruvchanligi. Transport vositasini tormozlash. Avtomobilni tormozlashni xarakterlovchi omillar. Avtomobil turg'unligi va boshqaruvchanligi. vaqti.

15-mavzu. Haydovchining holati, yo'l va ob-xavo sharoitlari.

Turg'unlikka va boshqaruvchanlikka ta'sir etuvchi omillar. Transport vositasini tormozlash. Avtomobilni tormozlashni xarakterlovchi omillar: tormozlash kuchi va seklinlanishi, tormozlash yo'li va vaqti.

III. Amaliy mashg'ulotlar ro'yxati

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi.

1. Yo'l harakati qoidalarining tarixi. Umumiy qoidalar.
2. Haydovchilarning umumiy vazifalari.
3. Yo'l-transport hodisasi sodir bo'lganda haydovchining majburiyatlari
4. Piyodalarning majburiyatlari. Yo'lovchilarning majburiyatlari.
5. Yo'l belgilari (Ogohlantiruvchi belgilari).
6. Imtiyoz belgilari, Taqiqlovchi belgilari.
7. Buyuruvchi belgilari.
8. Axborot-ko'rsatgich belgilari.
9. Servis belgilari. Qo'shimcha axborot belgilari. Vaqtinchalik yo'l belgilari.
10. Yo'l chiziqdari. Yotiq chiziqdar. Tik chiziqdar.
11. Transport vositalarini taniqlik belgilari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari
12. Svetofor va tartibga soluvchining ishoralari.
13. Tramvaylar va alohida ajratilgan bo'lakda harakatlanayotgan boshqa belgilangan yo'nalishli transport vositalarining harakatini tartibga soluvchi svetoforlar. Harakatlanish tezligi.
14. Quvib o'tish. To'xtash va to'xtab turish.
15. Tartibga solingan chorraxalar. Chorrahalarda harakatlanish.
16. Piyodalarning o'tish joylari va yo'nalishli transport vositalarining bekatlarida harakatlanish.
17. Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish.

<p>- ma'ruzalar; - guruhlarda ishlash; - taqdimotlar qilish; - individual loyihalar; - jamoa bo'lib ishlash. - interfaol-keys-stadilar; - amaliy mashg'ulotlar;</p>	<p>VIII. Kreditni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini topshirish.</p> <p>Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tasvirli yo'l xarakati qoidalar. Q. Karimova, Toshkent "Avtohamroh" 2016 y. O'quv qo'llanma. 2. Yo'l xarakati qoidalar. O'zbekiston respublikasi ichki ishlar vazirligi, Toshkent "Adolat" 2021 y. 3. Avtomobilni xavfsiz boshqarishning asosiy usullari. V.S. Kalesskiy v.b. Avtomobil XIX bob. T. O'zbekiston, 1992. Darslik <p>Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi bo'lishi kerak. Toshkent, O'zbekiston, 2017-104b. 5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O'zbekiston, 2016-56b. 6. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustivorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farpovonligini garovi. Toshkent, O'zbekiston, 2017. -48b. 7. "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni.- T: Mehnat 1999. 8. Yo'l harakati qoidalar. Rasmiy nashr.- T: 2010 (O'z.R.IV). 9. A. Xaydarov Avtomobillarni boshqarish asoslari T. 2000 y. Darslik. 10. Avtomobil jurnali. "Za rulyom", "Avtohamroh". 11. K.X. Azizov Yo'llarda havfsiz harakatlanish asoslari T. TADI. 2005. darslik 12. N.F. Muxitdinov va b. Yo'l harakati qoidalarini sharhlash. T.G.'G'ulom nashriyoti. 2005. o'quv uslubiy qo'llanma <p>Axborot manbaalari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. www.ziyounet.uz; 2. www.lex.uz; 3. www.doroga.ru; 4. www.road.ru; 5. www.bilim.uz; 6. www.gov.uz; 7. www.credo.com;
--	---

<ol style="list-style-type: none"> 18. Avtomagistrallarda harakatlanish. 20. Turar joy dahalarida harakatlanish. 21. Tik balandlik va nishabliklarda harakatlanish. Yo'nalishli, transport vositalarining imtiyozlari. 22. Mexanik transport vositalarini shatakka olish. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. 23. Odam tashish. Yuk avtomobilida odam tashishga qo'yiladigan talablar. Yuk tashish. 	<p>IV. Talabalarni mustaqil ishlarini tashkil etish va tarkibi</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ma'ruza mashg'ulotlarida olingan bilimlarni mustahkamlash. Fanning o'quv dasturidagi ayrim mavzularini o'quv adabiyotlari va Internet materiallari yordamida mustaqil o'zlashtirish, o'quv manbalari bilan ishlash. 2. Ma'lum mavzu bo'yicha referat tayyorlash. 3. Amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rib kelish, uyga berilgan vazifalarni bajarish, hisobotlarni tayyorlash. <p>Fan bo'yicha mustaqil ishlar mavzulari:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yo'l belgilarining tasvirini chizish. 2. Yotiq va tik chiziqlar va ularning qo'llanish talablari. 3. Qiyin sharoitlarda harakatlanishda haydovchining harakatlari. 4. Transport vositalarining quvib o'tishi, to'xtashi va to'xtab turishi talablari. 5. Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. 6. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishli transport vositalarining bekatlari. 8. Transport vositalarida qo'llanilgan tormoz mexanizmlari va ko'rsatkichlari. 9. Berilgan transport vositasiga ta'sir etuvchi kuch va momentlar. 10. Temir yo'l kesishmalari, avtomagistrallarda tik nishablik va qiyaliklarda harakatlanish. <p>VI. Ta'lim natijalari / Kasbiy kompetensiyalar</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yo'l xarakati qoidalarida ishlatiladigan asosiy tushuncha va atamalarning ma'nosi, yo'l belgilari, chiziqdori, piyoda va yo'lovchilarning vazifalari haqida tasavvurga ega bo'lishi; (bilim); - xarakatning maxsus sharoitlari, transport vositalarida odam va yuk tashish, transport vositalarining jixozlari, texnik xolati va ulardan foydalana olishi; (ko'nikma) - yo'l transport xodisasi, avtomobilidan foydalanish xususiyatlari, xayot uchun xavfli xolatlar va jaroxatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish bo'yicha ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. (malaka). <p>VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p>
---	---

Namangan muhandislik-qurilish instituti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.
Fan/modul uchun mas'ul(lar): Eshonbayev, A. - NamMQI, "Yo'l Harakati Xavfsizligi" kafedrası dotsent. N. Abdusattorov. - NamMQI "Yo'l Harakati Xavfsizligi" kafedrası o'qituvchisi
Taqrizchilar: Soltyev R. X. - NamMQI, Energetika va mehnat muhofazasi fakulteti dekani, t.f.d., dotsent.